

І.В. Піструїл

РІЗЦІ
ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНОГО
ПОСЕЛЕННЯ АНЕТІВКА 2

На прикладі колекції різців пізньопалеолітичного поселення Анетівка 2 розглядаються проблеми типології цих знарядь періоду пізнього палеоліту.

Поселення Анетівка 2, яке знаходиться у Степовому Побужжі, на південно-західній окраїні с. Анетівка Доманівського району Миколаївської області, знайдено у 1978 р. та досліджується до цього часу Причорноморською експедицією під керівництвом В.Н. Станко¹. Пам'ятка розташована на високому мисі, обмеженому двома глибокими балками правого берега р. Бакшала. За період розкопок досліджено 1500 м² площі поселення, зібрано більш ніж 1 млн кремeneвих виробів та близько 0,5 млн уламків кісток тварин². Кремeneвий матеріал і фауна зустрічаються по всій товщі стратиграфічного розрізу до глибини 1,5—1,6 м. Але потужний культурний шар, що місцями сягає 35 см і більше, залягав у горизонті світло-коричневих делювіальних суглинків на глибині 1,5—1,6 м³.

На вивченій площі поселення було виділено три структурно та функціонально різні комплекси:

- а) макроскупчення кременю і фауни (до 500 м²);
- б) група окремих мікроскупчень (близько 40), що складаються з кісток тварин та кременю, розташованих на ділянці, яка знаходиться західніше макроскупчення;
- в) комплекс, що розташований на північ від макроскупчення, складається з мікроскупчень переважно кремeneвих виробів: гальок, уламків, нуклеусів, сколів, виробів із вторинною обробкою, а також кам'яних ковадел, абразивів, відбійників; північна межа комплексу поки що остаточно не встановлена⁴.

Відомості про характер кремeneвої колекції поселення перших років розкопок опубліковані досить повно⁵. Склад колекції дає можливість відтворити повний цикл обробки кременю: від відбору сировини та початкової стадії розщеплення до одержання готових знарядь праці⁶. Вироби із вторинною обробкою представлені різцями, скребками, виробами на пластинах та мікропластинках, ретушованими відщепами і пластинами, долотоподібними знаряддями та іншими формами⁷. Досить показовою є колекція виробів з кістки⁸. Останнім часом у результаті розширення масштабу мікростратиграфічних досліджень (включаючи промивку всього ґрунту культурного шару) значно збільшилася колекція кремeneвих виробів із вторинною обробкою. Це дає можливість не тільки уточнити одержані раніше дані про техніко-типологічну структуру кремeneвого інвентарю поселення, а й детальніше вивчити процеси обробки кременю.

Метою даної роботи є спроба техніко-типологічного аналізу різців поселення Анетівка 2. Робота складається з трьох частин: а) загальна характеристика заготовок для виробництва різців; б) типологічна класифікація колекції різців поселення; в) технологічний аналіз колекції різців. Категорія різців чисельно переважає над іншими категоріями виробів. Вивчення різців проводилося на матеріалах розкопок 1978—1992 рр. Усього було вивчено 5073 вироби.

Таблиця 1. Розподіл типів заготовок різців

Найменування заготовки	Кількість	%
Відщепи *	2502	49,3
Пластини **	2201	43,4
Уламки і нуклеуси	370	7,3
Усього	5073	100

* — До групи відщепів включені сколи поновлення нуклеусів, співвідношення довжини і ширини яких менше двох. ** — До групи пластин також включені сколи поновлення нуклеусів, співвідношення довжини і ширини яких більше двох.

48 % відщепів — зі слідами жовнвої кірки. Пластини, які використовувались для виробництва різців, є правильно- і неправильнопризматичними (при переважній більшості останніх). До 20 % пластин місцями мають жовнову кірку. Близько 9 % різців виготовлені на пластинчастих сколах поновлення нуклеусів. Часто для виготовлення різців на пластинах використовується прийом утинання пластини зломом чи ретушню як з проксимального краю, так і з дистального.

Розподіл відщепів і пластин за метричними групами проводився відповідно до прийнятої для такої пам'ятки схеми: відщепи менші за 1,5 см — дрібні відщепи, від 1,5 до 3 см — середні відщепи, понад 3 см — великі відщепи; пластини менші ніж 0,9 см — мікропластинки, від 0,9 до 2 см — середні пластини, понад 2 см — великі пластини.

Аналіз наведених вище метричних таблиць показує, що серед різців на відщепах у групі одинарних переважають вироби на середніх відщепах, а серед подвійних і потрійних — на великих, у той час як серед різців на пластинах в усіх групах абсолютно переважають різці на середніх пластинах.

Довжина різцевих сколів є різною. Вона залежить як від положення різцевого сколу на заготовці, так і від величини самої заготовки. Ширина різцевого сколу найчастіше залежить від масивності заготовки. Виняток складають так звані пласкі різці, ширина різцевих сколів яких переважає товщину заготовки. Оформлення різців плоским сколом було розвинуте на поселенні. У цій роботі різці з плоским різцевим сколом в окрему групу не виділяються.

Типологічна класифікація колекції різців поселення. За кількістю оформлених різцевих лез на одній заготовці категорія різців поселення була розподілена на одинарні, подвійні і потрійні. Серед одинарних різців, за способом оформлення площадки для нанесення різцевого сколу, були виділені три групи. При цьому урахувалась і форма заготовки. Залежно від складності морфології виробів усередині кожної групи виділяються нижчі таксонометричні рівні (типи — за розташуванням різцевого леза відносно осі сколювання та підтипи — за контуром ударної площадки). Подвійні та потрійні різці комбінувались у групи за варіантами поєднань окремих різців, оформлених на одній заготовці.

Одинарні різці були розподілені (за способом оформлення ударної площадки для нанесення різцевого сколу) на три групи:

- 1) кутові — ударною площадкою для нанесення різцевого сколу слугував або злам заготовки, або будь-яка зручна частина заготовки, яка була сформована більш ранніми сколами і не піддана цілеспрямованій підробці;
- 2) ретушні — для нанесення різцевого сколу, ретушню цілеспрямовано створювалась ударна площадка;
- 3) двогранні — леза цих різців були створені перерізом не менше ніж двох різцевих сколів, які слугували один для одного ударними площадками.

Група кутові — 909 екз. (17,9 % від категорії; рис. 1). Кутових різців на відщепах — 481 екз. (52,9 % від загальної кількості кутових різців). Більшість виготовлено на середніх відщепах (295 екз.). На великих відщепах виготовлено менше різців (182 екз.). Різці на дрібних відщепах представлені одиничними екземплярами. Близько 50 % відщепів — з жовнвою кіркою, яка іноді вкриває

Характеристика сировини та заготовок для виготовлення різців.

Сировиною для виготовлення знарядь на поселенні Анетівка 2 слугував місцевий кремій дуже низької якості (сухий, тріщинуватий, з глибокою корозією), виходи якого в наш час також відомі в долині р. Бакшала і на прилеглих до неї терасах в місці її впадання в Південний Буг⁹.

Заготовками для виготовлення різців були відщепи — 2502 екз. (49,3 %), пластини — 2201 екз. (43,4 %), а також осколки та нуклеуси — 370 екз. (7,3 %) (табл. 1).

Найчастіше заготовками для виготовлення різців слугували відщепи.

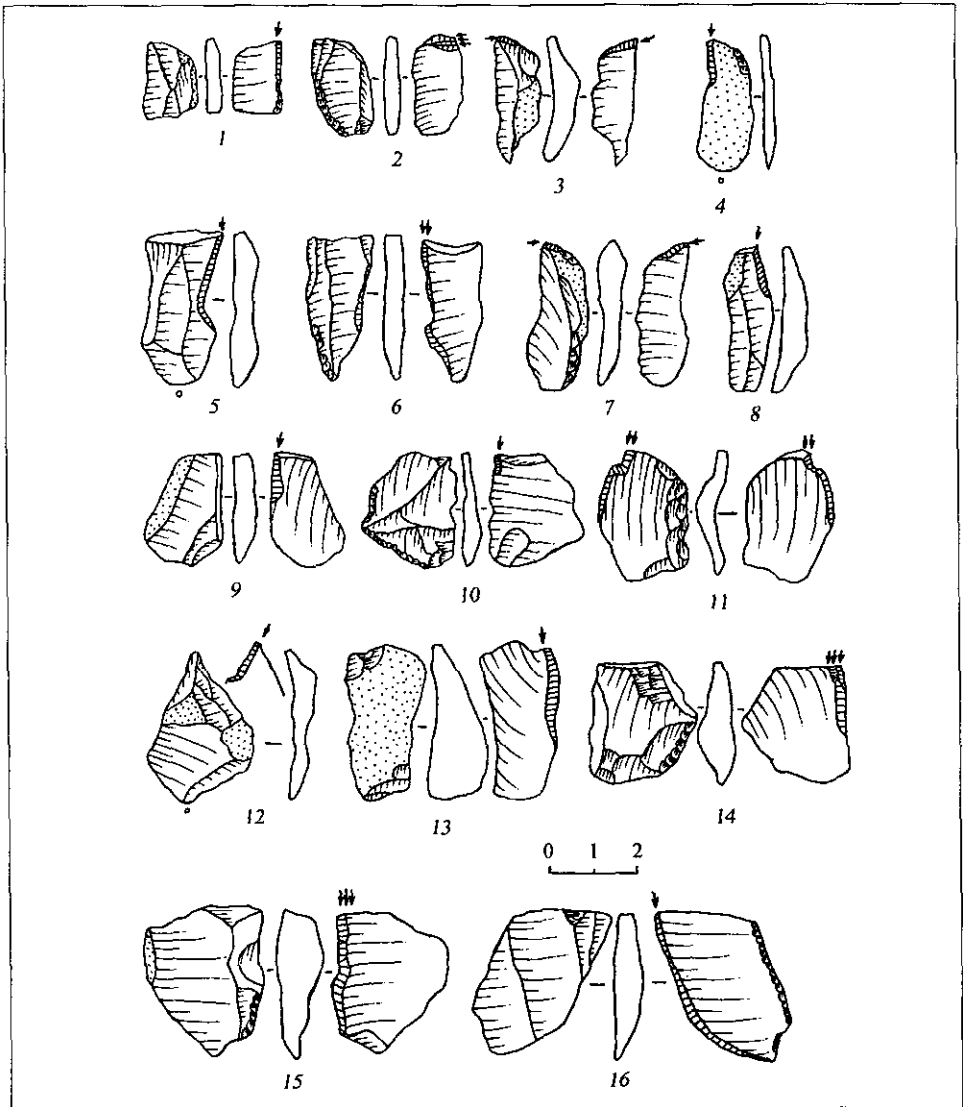

Рис. 1. Кутові різці

значну частину заготовки. Різцеве лезо формувалося на будь-якій зручній частині відщепу, незалежно від осі сколювання, і оформлялось одним, двома, а в окремих випадках — кількома сколами. Кутових різців на пластинах — 356 екз. (39,2 % від загальної кількості кутових різців). Для заготовок використовували як правильно-, так і неправильнопризматичні пластини. Переважна більшість різців виготовлена на середніх пластинах — 271 екз. Кутові різці на великих та дрібних пластинах представлені незначною кількістю (59 і 26 екз. відповідно). Пластини з жовною кіркою складають 40 % від загальної кількості заготовок. Різці оформлялись одним, двома сколами. Кутові різці на пластинах можна розподілити на повздовжні (різцевий скол розташований паралельно осі сколювання заготовки) — 287 екз., і поперечні (різцевий скол розташований поперек осі сколювання) — 50 екз., але це суто умовний розподіл, оскільки між граничними типами (повздовжнім і поперечним) вишиковується низка проміжних. Кутових різців на уламках і нуклеусах — 72 екз. Представлені вони типологічно не витриманими формами. Леза цих різців, як і леза різців на відщеплах, формувалися на будь-якому придатному куті осколка чи нуклеуса.

Група ретушні — 1845 екз. (36,4 % від категорії; рис. 2). Різцеве лезо цих різців оформлялося ретушню і одним-двома різцевими сколами. Ретушніх різців на відщеплах — 852 екз. (46,2 % від загальної кількості ретушніх різців). Серед

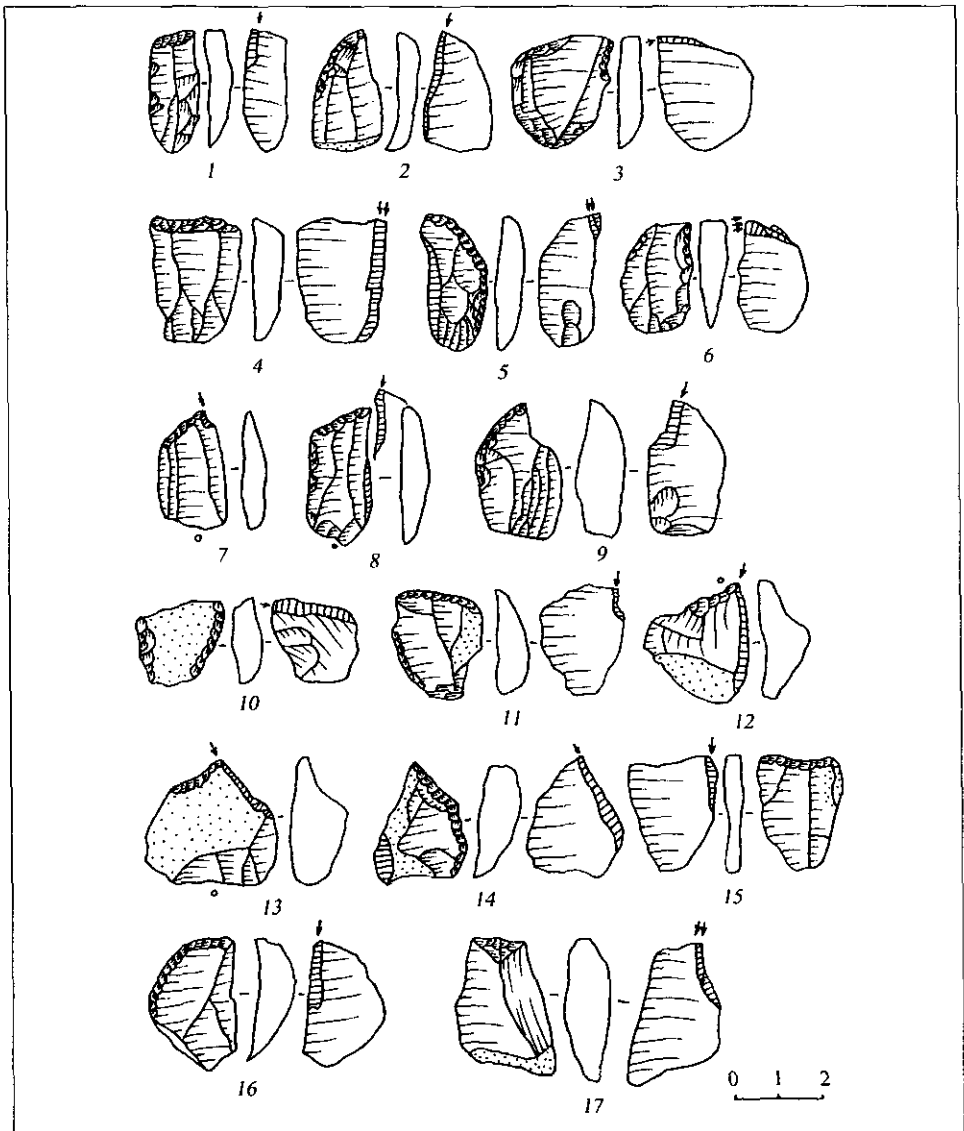

Рис. 2. Ретушні різці

заготовок — близько 47 % з жовною кіркою. Різці виготовляли переважно на середніх (438 екз.), іноді на великих (395 екз.) відщеплах. Ретушні різці на дрібних відщеплах представлені незначною кількістю (19 екз.). Різців формувався (як і кутові різці на відщеплах) на будь-якій зручній частині відщепу, незалежно ані від осі сколювання, ані від так званої довгої осі знаряддя¹⁰ («довгої» — відносно чого?). Таким чином, виділення «супоневських різців» на відщеплах на поселенні Анетівка 2 не уявляється можливим. Ударна площадка оформлювалася крутою ретушшю. У більшості випадків ретушувалася значна частина заготовки, але іноді ретушувалася тільки її частина, що безпосередньо прилягає до різцевого леза. Умовно ретушні різці на відщеплах можна розподілити на три підтипи: опуклоретушні (181 екз.), пряморетушні (275 екз.) та увігнуторетушні (396 екз.). Критерієм цього поділу є форма ретушованої поверхні безпосередньо перед лезом різця. Але якщо розглядати ретушовану площадку в цілому, то дані підтипи можуть доповнюватися низкою перехідних підтипів (наприклад: опукло-увігнуті, увігнуто-прямі і т. ін.). Усе залежить від фантазії конкретного дослідника. Серед ретушних різців на відщеплах було виділено 4 екз., які були переоформлені з двограних різців. Ретушних різців на пластинах — 889 екз. (48,2 % від загальної кількості ретушних різців). Зі слідами жовної кірки — близько 40 % заго-

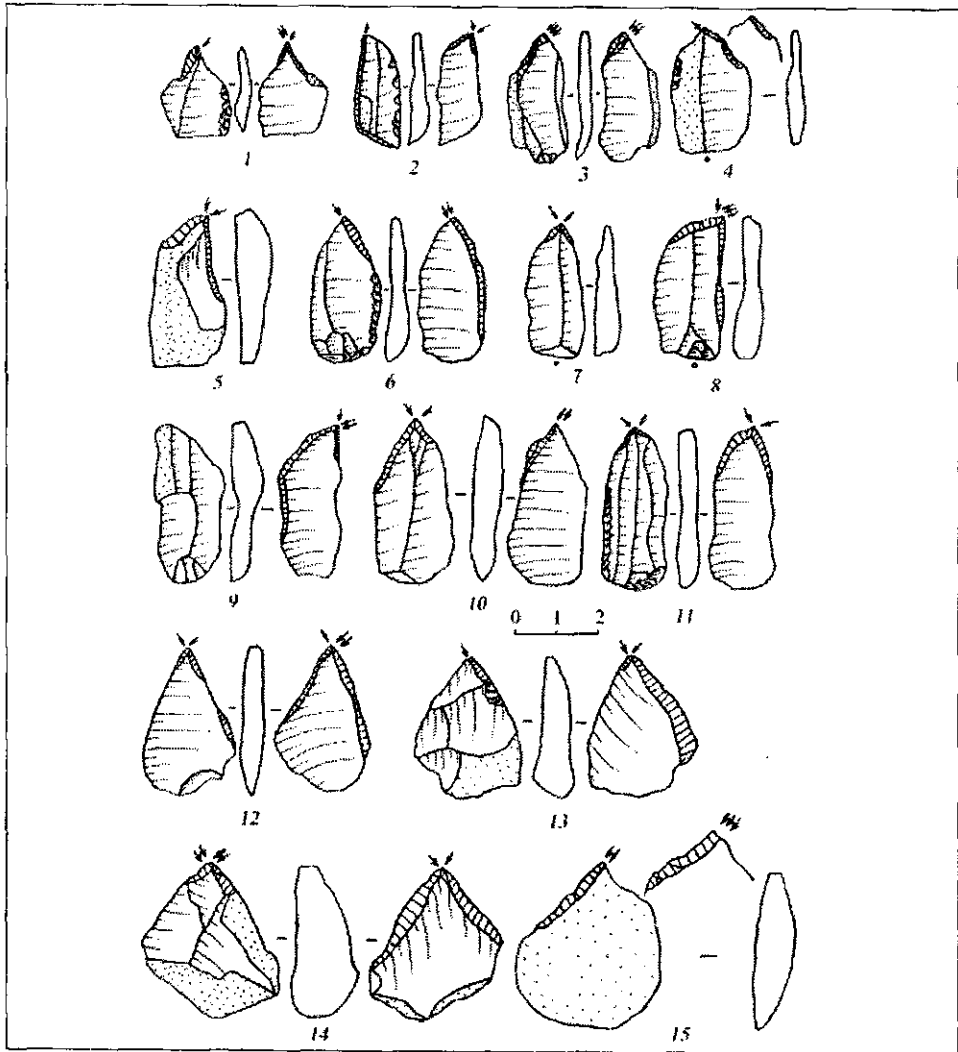

Рис. 3. Двогранні різці

товок. Заготовками слугували, у переважній більшості, середні пластини (764 екз.). Великі та дрібні пластини використовувались у невеликій кількості (82 і 43 екз. відповідно). Різець формувався як з боку проксимального, так і дистального краю заготовки. Ретушні різці на пластинах за розташуванням різцевого сколу відносно осі сколювання заготовки можна розподілити на три типи: поперечні (ретушований бічний край і поперечний різцевий скол) — 11 екз; повздовжні (ретушшю зрізався кінець заготовки, а різцевий скол наносився паралельно або під невеликим кутом до осі сколювання) — 97 екз; скошені (ударна площадка для різцевого сколу оформлялася під кутом до осі сколювання) — 781 екз. За формою ударної площадки в кожному типі можна виділити по три підтипи: з опуклою, прямою та увігнутою ударними площадками. Поперечні різці зустрічаються тільки з прямою ударною площадкою. Повздовжні: з опуклою площадкою — 17 екз.; з увігнутою — 33 екз.; з прямою — 47 екз. Скошені: з опуклою площадкою — 311 екз.; з увігнутою — 201 екз.; з прямою — 269 екз. Ретушних різців на осколках і нуклеусах — 104 екз. З опуклою ударною площадкою — 18 екз., з увігнутою — 54 екз., з прямою — 32 екз.

Група двогранні — 1141 екз. (22,5 % від категорії; рис. 3). Різцеве лезо оформлялося, на відміну від кутових і ретушних різців, частіше трьома-чотирма сколами. Двогранних різців на відщепках — 591 екз. (51,8 % від загальної кількості двогранних різців). Близько 46 % (272 екз.) різців виготовлено на відщепках з

Таблиця 2. Розподіл різців на відщепі за розміром

Відщепи	Різці						Усього	
	Одинарні		Подвійні		Потрійні *			
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Великі	870	45,2	284	54,4	42	75	1196	47,8
Середні	1024	53,2	236	45,2	14	25	1274	50,9
Дрібні	30	1,6	2	0,4	—	—	32	1,3
Усього	1924	100	522	100	56	100	2502	100

* Сюди також входить знайдений на поселенні виріб на відщепі, на кутах якого оформлено чотири різцеві леза.

Таблиця 3. Розподіл різців на пластинах за розміром

Пластини	Різці						Усього	
	Одинарні		Подвійні		Потрійні *			
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Великі	192	11,5	67	13,6	9	21,4	268	12,2
Середні	1387	83,2	416	84,6	33	78,6	1836	83,4
Дрібні	88	5,3	9	1,8	—	—	97	4,4
Усього	1667	100	492	100	42	100	2201	100

* Сюди також входить знайдений на поселенні виріб на пластині, на кутах якого оформлено чотири різцеві леза.

Таблиця 4. Зведена таблиця розподілення груп одинарних різців за заготовками

Група, тип	Заготовка			Усього
	Відщеп	Пластина	Уламок і нуклеус	
Кутові	481	356	72	909
поперечні		287		
повздовжні		50		
скошені		20		
Ретушні	852	889	104	1845
поперечні		11		
повздовжні		97		
скошені		781		
Двогранні	591	422	128	1141
симетричні		163		
асиметричні		259		
Усього	1924	1667	304	3895

Таблиця 5. Розподіл груп подвійних різців за заготовками

Заготовки	Ретушні	Кутові	Двогранні	Кутові-двогранні	Ретушні-кутові	Ретушні-двогранні	Усього
Пластини	158	48	34	64	93	95	492
Відщепи	108	56	51	65	88	154	522
Уламки і нуклеуси	15	5	9	11	9	16	65
Усього	281	109	94	140	190	265	1079

жовною кіркою. На трьох відщепях відзначено підтісування черевця. Різцеве лезо оформлювалося так само, як і на кутових та ретушних різцях на відщепях, незалежно від осі сколювання, на будь-якій зручній ділянці відщета. Заготовками слугували великі (295 екз.) і середні (293 екз.) відщепи. На дрібних відщепях виготовлено тільки три двогранні різці. Двогранних різців на пластинах — 422 екз. (37,0 % від групи). На пластинах з жовною кіркою виготовлено 130 різців (33,2 %). Переважну більшість двогранних різців виготовлено на середніх пластинах (359 екз.). На великих пластинах виготовлено 47 двогранних різців, на дрібних пластинах — 16. За розташуванням різцевого леза відносно осі сколювання двогранні різці на пластинах можна розподілити на симетричні та асиметричні. У перших (163 екз.) різцеве лезо розташоване на осі сколювання, у других (259 екз.) — на куті пластини або сильно скошене відносно осі сколювання. Двогранних різців на осколках і нуклеусах — 128 екз. Значний інтерес являють двогранні різці з повторно підправленим лезом. Спочатку це були ретушні різці. Але потім, зверху ретуші, з боку різцевого сколу було нанесено 1—3 різцеві сколи, які перетворювали ретушний різець на двогранний. Це підтверджується також наявністю в інвентарі поселення різцевих сколів з ретушкою на ребрі. Таких різців на відщепях — 66 екз., на пластинах — 119 екз., на осколках — 1 екз.

Подвійних різців було виявлено на пам'ятці 1079 екз. (21,3 % від категорії). На відщепях виготовлено 522 вироби. В якості заготовок використовувалися відщепи великих (284 екз.) та середніх (236 екз.) розмірів (табл. 2). Відщепи дрібних розмірів представлені одиничними екземплярами. Відщепів з жовною кіркою — 243 екз. На пластинах виготовлено 492 різці. В основному використовувалися середні пластини (416 екз.). Великі та дрібні пластини використовувалися у невеликій кількості (67 і 9 екз. відповідно; табл. 3). Пластин з жовною кіркою — 125 екз. На уламках виготовлено 65 виробів.

Подвійні ретушні різці поселення поділяють на дві групи: різці з однією ударною площадкою (ретушкою оформлялась одна площадка для нанесення двох різцевих сколів) — 66 екз. (на відщепях — 34 екз., на пластинах — 31 екз., на осколках — 1 екз.); різці з двома ударними площадками (для виготовлення кожного різця оформлялась своя ударна площадка) — 215 екз. (на відщепях — 74 екз., на пластинах — 127 екз., на осколках — 14 екз.). Для різців першої групи формувалася переважно увігнута, у деяких випадках — пряма ударна площадка. Ударні площадки різців другої групи оформлялися на протилежних боках заготовки. Різцеві сколи наносилися як на одному краю, так і на двох. Тільки в трьох випадках відзначено площадки, що знаходяться під кутом одна до одної. Оформлялись опуклі, увігнуті і прямі ударні площадки. Подвійні кутові різці також поділяються на дві групи: з однією ударною площадкою і двома. Процентне співвідношення між групами і всередині груп приблизно таке саме, як у подвійних ретушних різців. Два двогранні різці на одній заготовці виготовлялися на протилежних кінцях. На протилежних кінцях заготовки виготовлялися також кутові-двогранні, ретушні-кутові і ретушні-двогранні різці. За однаковою технологією, у переважній більшості випадків, виготовлялися кутові-двогранні і ретушні-кутові різці. У цих подвійних різців спочатку оформляли двогранний або ретушний різці, а потім, використовуючи як ударну площадку кінець різцевого сколу цих різців, оформили кутовий різець.

Потрійних різців (рис. 4) на поселенні виявлено 97 екз. (1,9 % від категорії) (табл. 2 і 3). Найкраще (25 екз.) представлені потрійні ретушні різці. Трохи менше виявлено подвійних ретушних-кутових (15 екз.), подвійних ретушних-двогранних (13 екз.), подвійних кутових-ретушних (19 екз.) і ретушних-кутових-двогранних (8 екз.). Інші типи потрійних різців представлені одиничними екземплярами: потрійні кутові — 4 екз., подвійні кутові-двогранні — 5 екз., потрійний двогранний — 2 екз., подвійний двогранний-ретушний — 2 екз. і подвійний двогранний-кутовий — 4 екз. Також було знайдено два вироби з чотирма різцевими лезами на кожному. Перший виріб виготовлено на великому пластинчастому відщепі. Двома ретушованими виїмками оброблені дистальний та проксимальний краї заготовки. Потім були нанесені по два різцеві сколи з кожного краю, оформляючи чотири різцеві леза. Друге виготовлено на середній призматичній пластині. Проксимальний край обламаний, дистальний — оброблений ретушкою. Було також нанесено чотири різцеві сколи, які оформили два кутові різці з проксимального краю і два ретушні — з дистального.

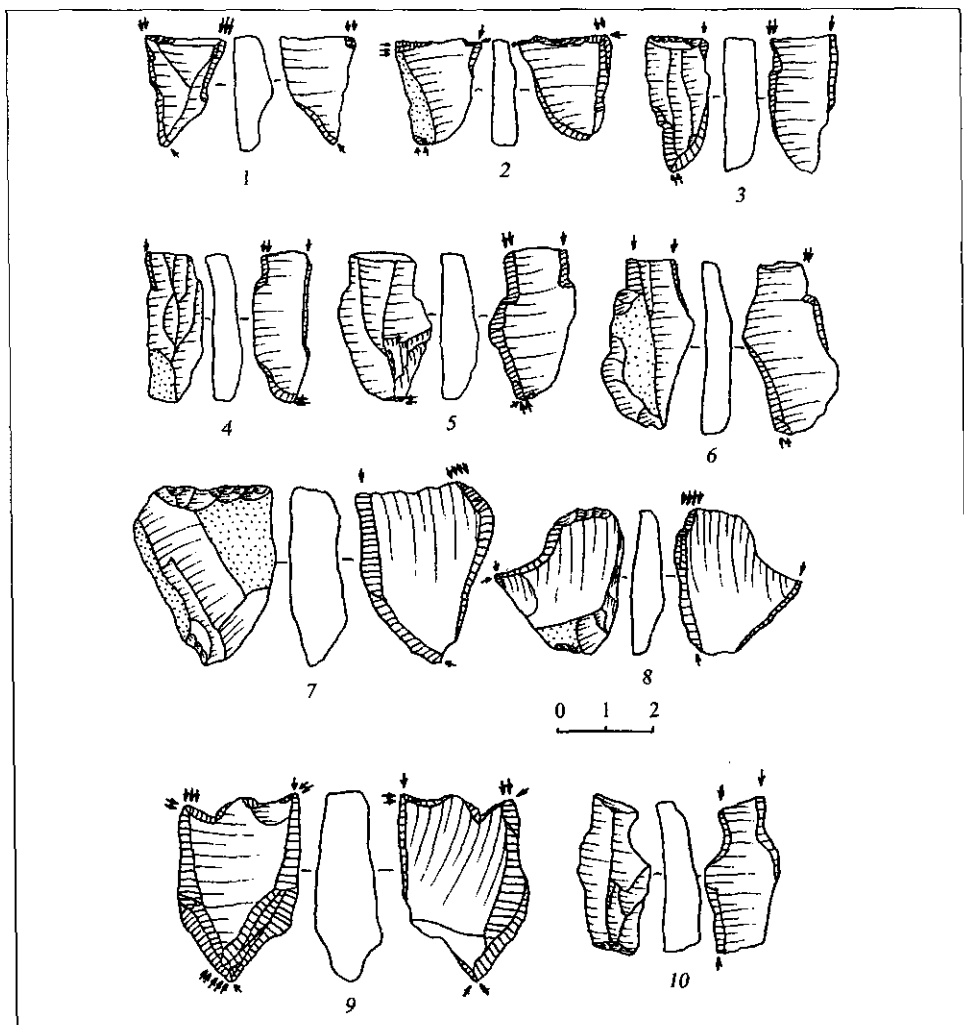

Рис. 4. Потрійні різці

Технологічний аналіз колекції різців — розглядається технологія виробництва і переоформлення різців на поселенні Анетівка 2.

Завдяки такій великій кількості різців, зібраних на одному поселенні, стало можливим вирішити деякі питання техніки виготовлення і переоформлення цих виробів. У процесі типологічної класифікації була виділена досить значна група виробів (186 екз.: на відщепках — 66; на пластинах — 119; на уламках — 1), яку формально потрібно було віднести до групи двограних різців. Однак один різцевий скол у цій групі був нанесений зверху ретуші. Це слугувало поштовхом для проведення дослідження з виявлення можливого переоформлення цих виробів.

В основу дослідження було покладено ретельне вивчення робочого леза різця (в основному різцевого сколу). Різцевий скол, як і будь-який інший скол, характеризується низкою ознак (у першу чергу «ударний бугорок» і «ударна хвиля» (рос. — «ударная волна»), що показують напрямок сколювання). Вони є сталими ознаками і залежать тільки від фізичних якостей конкретного матеріалу, на відміну від інших ознак (товщина сколу, довжина, форма профілю, характер закінчення сколу), що залежать від цілої низки причин¹¹.

Проте повернімося до виділеної групи серед двограних різців. На першому етапі були вивчені звичайні двогранні різці. Як зазначалося вище, леза цих різців були створені перехрещенням не менш ніж двох різцевих сколів, які слугували один для одного ударними площадками. У результаті дослідження з'явилася

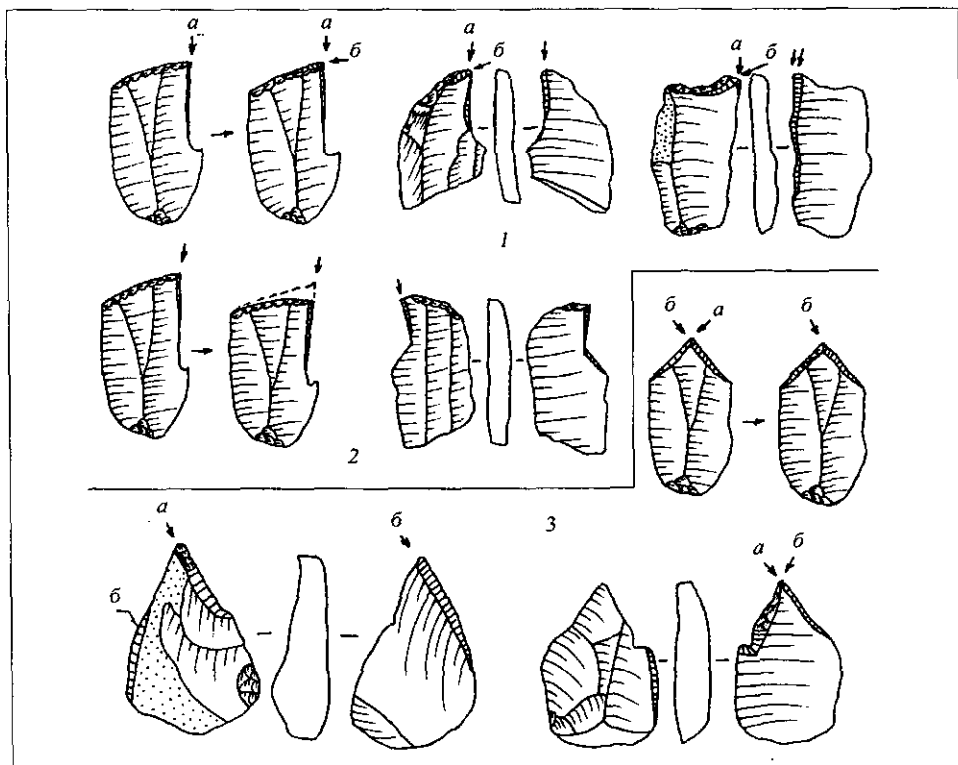

Рис. 5. Технологічні особливості обробки різців з поселення Анетівка 2

можливість з'ясувати послідовність нанесення різцевих сколів, що оформляють лезо різця. Було помічено, що в першого різцевого сколу (перший — той, який було нанесено раніше і який слугував для іншого ударною площадкою) відсутня виїмка від ударного бугорка, тоді як у другого різцевого сколу вона є. При аналізі різцевих сколів серед виділеної з двограних різців групи була відзначена присутність виїмки від ударного бугорка на різцевому сколі, нанесеному поверх ретуші. Таким чином, цей скол є другим і, можливо, переоформляє ретушний різець на двограний (рис. 5, 1).

При вивченні ретушних різців щодо їх можливого переоформлення були виділені дві групи. Перша група — 11 екз. (усі на пластинах) — переоформлені з двограних. У різців цієї групи помічено два різцеві сколи (один з яких слугував для іншого ударною площадкою — тобто двограний різець) і ретуш, що підправляє лезо цього різця, нанесена на другому різцевому сколі (іноді підправлявся і перший різцевий скол) (рис. 5, 3). Друга група — приблизно третя частина ретушних різців на пластинах (у ретушних різців на відщепі таке дослідження не проводилося) — була виявлена підправка ретушню різцевого леза, адже ретуш знімає частину негатива різцевого сколу (ретуш є другорядною відносно різцевого сколу). Різці цієї групи, можливо, були переоформлені або з кутових (ретуш наносилася на злам, який слугував ударною площадкою для оформлення кутового різця), або ретушню було підправлено лезо ретушного різця (рис. 5, 2).

Виходячи з аналізу колекції різців пізньопалеолітичного поселення Анетівка 2, можна зробити деякі висновки.

Основними заготовками для виготовлення різців слугували відщепи великих і середніх розмірів, а також пластини середніх розмірів. Причому для відщепів було відзначено збільшення частки великих заготовок при виготовленні подвійних і потрійних різців. Пластина ж середніх розмірів залишалась абсолютно домінуючою, як при виготовленні одинарних, так і при виготовленні подвійних та потрійних різців.

Особлива увага при виробництві різців приділялась робочому лезу. Форма неробочої частини знярядь принципового значення не мала, що підтверджує-

ся великою кількістю сколів із жовною кіркою, «реберчастих сколів», уламків та нуклеусів серед заготовок для виготовлення різців. На характері заготовок також відобразилась і погана якість сировини.

Аналіз ретушних різців на відщепках не дозволяє виділяти серед даної групи виробів поселення Анетівка 2 поперечні різці («різці супоневського типу»). Пов'язано це з тим, що поки що чітко не вироблений, якщо такий існує, критерій виділення даного типу різців на відщепках. Також виділення «супоневських різців» на відщепках не «вкладається» у визначення цього типу різця, вироблене свого часу М.В. Воєводським¹². Тим більш безпідставним є виділення «різців супоневського типу» на так званих нуклевидних заготовках.

Давні майстри прагнули максимально використати якісні заготовки, що підтверджується знахідками значної кількості подвійних і потрійних різців. З цим же, мабуть, пов'язані прийоми поновлення робочого леза різців шляхом додаткового нанесення ретуші і різцевих сколів (перетворення ретушних різців на двогранні пов'язане з нанесенням нових різцевих сколів, які частково зрізали ретушовану ударну площадку; а також перетворення двогранних різців на ретушні пов'язане з нанесенням ретуші, що обновляє робоче лезо, по різцевому сколу). Таким чином, висновок дослідників про прямий зв'язок джерел сировини з комбінуванням та багаторазовим переоформленням виробів не можна вважати однозначним.

Різці, які були практично найчисленнішою категорією виробів в епоху пізнього палеоліту, привертають до себе пильну увагу дослідників. Пов'язано це зі спробами прослідкувати за зміною форм та їх процентного співвідношення у різні періоди пізнього палеоліту чи з виділенням археологічних культур. У результаті проведеного аналізу різців пізньопалеолітичного поселення Анетівка 2 можна говорити також і про те, що різець, будучи «універсальною» категорією для виконання певних операцій, міг виготовлятися і переоформлятися «стандартними» операціями (різцевий скол, ретуш), незалежно від часу виготовлення чи культурної приналежності.

¹ Станко В.Н., Смольянинова С.П., Иванов Г.И. Раскопки позднепалеолитических стоянок Анетовка 1 и 2 на среднем Буге // Древности Северо-Западного Причерноморья. — К., 1981. — С. 5—17.

² Станко В.Н. Охотники на бизона в позднем палеолите Украины // Археологический альманах. — Донецк, 1996. — № 5. — С. 129—138.

³ Станко В.Н., Смольянинова С.П. Исследование палеолита и мезолита степного Побужья // СА. — 1985. — № 4. — С. 10; Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2. — К., 1989. — С. 13.

⁴ Станко В.Н. Позднепалеолитическое поселение Анетовка 2 // Каменный век (памятники, методика, проблемы). — К., 1989. — С. 115; Станко В.Н. Производственные комплексы по утилизации охотничьей добычи в позднем палеолите (по материалам поселения Анетовка 2) // Первобытная археология. — К., 1989. — С. 54—63; Станко В.Н., Краснокутський Г.Є., Старкін А.В. Деякі особливості структури поселень пізнього палеоліту (за матеріалами Анетівки 2) // Археологія південного заходу України. — К., 1992. — С. 10—23; Станко В.Н. Охотники на бизона в позднем палеолите Украины // Археологический альманах. — Донецк, 1996. — № 5. — С. 129—138; Станко В.Н. Промысел бизонов в палеолите Северного Причерноморья // Записки Исторического факультета. — Одеса, 1997. — Вып. 5. — С. 6—7.

⁵ Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Указ. соч. — С. 23—65; Смольянинова С.П. Палеолит и мезолит Степного Побужья. — К., 1990. — С. 34—40.

⁶ Станко В.Н. О дискретном характере орудийного производства в ранней родовой общине // Проблемы истории давнього населення Української РСР. — К., 1989. — С. 216—218.

⁷ Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Указ. соч. — С. 23—65.

⁸ Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Указ. соч. — С. 68—81.

⁹ Станко В.Н., Петрунь В.Ф., Максимюк Т.И. Позднемезолитическое местонахождение кукрекского типа на Южном Буге // Памятники древних культур Северо-Западного Причерноморья. — К., 1981. — С. 5—12; Станко В.Н., Григорьева Г.В., Швайко Т.Н. Указ. соч. — С. 25.

¹⁰ Хайкунова Н.А. Резцы верхнепалеолитической стоянки Супонево (опыт классификации) // СА. — 1992. — № 2. — С. 123—124.

¹¹ Гиря Е.Ю. Технологический анализ каменных идустрий. Методика микро- и макроанализа древних орудий труда. Часть 2. — СПб., 1997. — С. 40—45.

¹² Воеводский М.В. Тимоновская палеолитическая стоянка // Русский антропологический журнал. — 1929. — Т. VIII. — Вып. 1—2. — С. 64.

Одержано 19.04.2002

И.В. Пиструил

РЕЗЦЫ ПОЗДНЕПАЛЕОЛИТИЧЕСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ АНЕТОВКА 2

Кремневая коллекция позднепалеолитического поселения Анетовка 2 насчитывает около 2 млн кремневых изделий. Резцы — самая представительная категория орудий труда на памятнике. В результате типологического анализа резцы поселения были разделены на три группы: угловые, ретушные, двугранные. Рассмотрены также различные комбинации среди двойных и тройных резцов. Было выяснено, что износившиеся в процессе использования рабочие лезвия резцов подправляли новыми резцовыми сколами. Это позволяло более рационально использовать качественное кремневое сырье, которое шло на изготовление орудий. В результате подправки резцовых лезвий резцы «переходили» из одной типологической группы в другую. Примером этого служит переоформление ретушных резцов в двугранные и наоборот на памятнике Анетовка 2.

I.V. Pistruiil

CUTTERS OF THE LATE PALEOLITHIC SETTLEMENT OF ANETIVKA 2

The collection of pieces of flint of the Late Paleolithic settlement of Anetivka 2 is around 2 million tools. Cutters is the most represented category of tools on site. Following a typological analysis the cutters of settlement were patted three groups: angular, retouched, two-edge. Different combinations among double- and triplex-cutters are considered. As it turned out that in the process of making work out blades of cutters were retouched by stage of making new cutter edge. This process permitted to make more efficient use of fine flint row materials which were used in manufacture of tools. As a result of reworking and recycling cutters changed their typological points and of course groups. By way of illustration cutters have got a two-edge group and vice versa on the site of Anetivka 2.

О.В. Петраускас, В.В. Пастернак

СКЛЯНІ ПОСУДИНИ МОГИЛЬНИКА ЧЕРНЯХІВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ВЕЛИКА БУГАЇВКА В СЕРЕДНЬОМУ ПОДНІПРОВ'Ї

У статті подані результати аналізу знахідок решток скляних посудин з могильника черняхівської культури Велика Бугаївка. За ступенем інформативності колекцію розподілено на три групи. Типологічно визначене скло дозволяє розрізнити форми, що були поширені на пам'ятках черняхівської культури. Крім того, окремі уламки скла належали типам посудин, які є рідкісними або взагалі не були відомі на пам'ятках черняхівської культури. Відповідно до існуючих хронологічних схем, типологічно визначені уламки скла з Бугаївки могли належати посудинам, що побутовали у фазах С/2 (кінець), С/3 та D/1, тобто від рубежу III—IV ст. до поч. V ст.

Могильник черняхівської культури біля с. Велика Бугаївка (Васильківський р-н Київської обл.) досліджується спільною експедицією Інституту археології та Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова з 1995 р. Па-

© О.В. ПЕТРАУСКАС, В.В. ПАСТЕРНАК, 2003